

יוסף פרל

התנצלות

ידעתי כי הרבה מבני עמינו כאשר רק יפתחו ספרי זה ישאלו: (א) זה האיש המחבר לא ידעו מה היה לו, מי בקש אותו להדפיס חיבורו, הלא לנו ספרים די והותר ואין לאל ידינו לקרות אותן אשר ישנם פה אתנו היום.¹ (ב) מי ראה כעת ספר בלי הקדמה, בלי הסכמה, בלי רשימות האנשים אשר באו על החתום לקבל את הספר, ומבלי להציג שם איזה איש חשוב ונכבד בראש הספר לאמר שלכבודו חיבר כנהוג בזמנינו זה,² אין זאת כי אם מגאות המחבר ומדעתו כי בספרו גדולות עשה בישראל, וכי אין איש נחשב בעיניו לקבל מאתו הסכמה או חתימה או להציג שמו בראש הספר.

והן אמת שלא ירעו לי אותן האנשים בדברם עלי רע, יען לא נודעתי להם בשמי,³ רק למען לא יבוא שום אדם על ידי למכשול בחטא מוציא דבה, אמרתי להתנצל על שתי השאלות הנ"ל, והגם כי ידעתי אשר בזה לא אועיל מאומה, כי את אשר לא יעשו האנשים אשר בטבעם להוציא דבה בפתיחת ספרי, ישלימו בקראם בו, ובלי ספק הרבה יותר עוד מאת אשר התרעמו עלי על חסרון ההקדמה וכו' מבלי קרוא בגוף הספר. אך הן דבר ידוע הוא, כי מגמת ורצון כל מחבר ספר הוא, שכל מביני מדע ובפרט אותן אשר למענם ואודותם חיבר אותן יקראו בו, ולכן למעיין בחבורי אף אם אחר כך יכעוס עלי אסלח לו כי מלא חפצי ורצוני בזה אשר הגה בו, אך להוציא דבה עלי מבלי שום עין עליו זאת לא חפצתי, ואם יהיה עוד איזה איש אשר מבלי הגות בספרי בכל זאת יתן בקולו עלי, כאשר כעת לא זר הדבר בבני עמינו,

---

¹ בנוסח שני (כ"י), 1 ע"א, תוספת שנמחקה: 'מאנשים אשר ידענו אותם לצדיקים וגדולי הדור'.

² שם, תוספת שנמחקה: 'כמעט אין אחד אשר לא יעשה זאת'.

³ שם, נרשם ונמחק: 'כי לא כתבתי שמי על הספר ולא יודעים אותי'; פרגמנט (כ"י), 1 ע"א: 'ולא יודעים אותי, ומה לי בזה אם יערימו בקולם על המחבר מבלי דעת אותו'.

אזי אתו תלין משוגתו,⁴ כי אני לא גרמתי לו המכשלה הזאת, ועליו נאמר מוציא דבה הוא כסיל.⁵

וכעת אשיב לשואלי דבר: ידוע כי עם הזמנים והדורות גם איזה מדות והנהגות ישתנו, הן רואים אנחנו מדות והנהגות רעות שדורות הקודמים אחזו בהן, ובדורות שלאחריהן לא נמצא מהם אף אחת, וככה להפך נמצא בדור האחרון מדות הרעות אשר לא אחזו בהן בדורות הקודמים, ואף בדרכי מוסר נמצאו כמה ענינים משתנים אשר בדור האחד מחזיקים למדות טובות, בדור הבא או הקודם בין הרעות יחשבו.

מי לא ידע שבימים קדמונים וכן בדור אשר היה לפנינו, היה נחשב בעיניהם התפלה עם נץ החמה למדה ישרה וקראו אותה תפלת ותיקין, ולאכול קודם התפלה חשבו אסור גמור, וכן להתפלל מנחה בזמנה היה אצלם בין המדות טובות ולאֶחָר זמן מנחה או שחרית במזיד היה עבירה גדולה, וכעת להתפלל עם נץ החמה היא מדה גרועה ולאֶחָר זמן תפלה היא מדת ותיקין וכמו כן לאכול קודם התפלה.⁶ ולסיבה הזאת רואים אנחנו כי נביאי השם והחכמים אשר אחריהם מעולם הוכיחו את העם על אודות המדות רעות אשר רוב או כל העם אחזו בהם בזמניהם, ומאותן המדות רעות אשר לא היו רוב העם מתנהגים בהם לא דברו כלל, אף אם למנהגי איזה יחידים לא חששו, ומי אשר בעין פקוחות⁷ יראה בדבריהם יתבררו לו דברינו כשמש בצהרים, וכן מי לא יודה לדברינו אם ישים על לבו השחוק וההתול אשר יהיה למנה לכל דורש ומזהיר בדורינו אם יוכיח את העם על העבודה לאשירה לשמש או לירח, או על אשר מעביר את בניהם ובנותיהם באש, וכמו כן ללעג ולקלס היה המוכיח בזמנים הקודמים אם דרש ידרוש ויוכיח את העם על אשר שומרים את עצמם מלראות בפני אשה ובלי ספק

⁴ שם, 'אזי אני את נפשי הצלתי'.

⁵ משלי י, יח: 'מכסה שנאה שפתי שקר ומוצא דבה הוא כסיל'.

⁶ שאלת איחור זמן התפילה והטענה שהחסידיים נוהגים בהיפוך מהשולחן ערוך חזרות בכל כתבי הפולמוס הראשונים, מרדכי וילנסקי, חסידים ומתנגדים: לתולדות הפולמוס שביניהם בשנים תקל"ב-תקע"ה, ירושלים תש"ן (על פי מפתח). ראו גם את ההערות הפולמוסיות בתוך ליבל, 'ספר ויכוח', שם, ב, עמ' 289, 303, 325; אוריאל גלמן, ספר חסידים: חיבור גנוז בגנותה של החסידות, ירושלים תשס"ז, עמ' 62-63; 66, 97-98, 109-118; פרל, מגלה טמירין, וינה 1819, איגרת כו.

⁷ נוסח אחרון (כ"י), 1 ע"ב: 'בעין פקיא'.

היה מוציאים אותו מבית המדרש, אך כאשר התחילו אח"כ להתחסד בזה יותר מדי⁸ ולא רצו להציל אשה טובעת בנהר היו מוכיחים את העם על זה והיו מכנים את העושה כן בשם חסיד שוטה.⁹

ובעבור כי ראוי לכל איש ואיש לידע המדות והנמוסים אשר ינהגו במ בני דורו, ולחקור אחריהם הטובים הם אם רעים למען עשות או לעזוב אותם, אך אין ביכלת כל אדם לעמוד על מחקר זה, לכן החיוב מוטל על כל אותן אנשים אשר ביכלתם לדרש ולחקור בדבר ולהודיע את אשר עלה בשכלם אחר העיון לשארי בני עמינו, וכן בדרכי הלימוד בדיני איסור והתר דיני ממונות וכדומה אשר בכלל נאמר כי לא בשמים היא וגו',¹⁰ החיוב גם כן על גדולי הדור לעיין ולחקור במ, ועל ידי זה בכל דור ודור נתהוו דינים חדשים ותקנות חדשות אשר גדולי הדור המציאו בשכלם הזך אחר עיון רב לאסור או להתיר איזה דבר כפי אשר מראים שרשם ויסודם בתורתנו הקדושה, וכפי הצורך באמרם ז"ל תקנה גדולה התקינו וכדומה,¹¹ ולכן אין לתמוה על החפץ אשר בכל דור ודור מחברים ומדפיסים ספרים חדשים אם רק גם הדברים הנכתבים במ הם חדשים וראוים לדורם.¹²

והנה מי אשר יקרא בספרי יתן לי עדותיו כי כל הדברים אשר נמצאו בו הם חדשים וראוים לאמרם לבני דורינו, וכי אין אחד מבני עמינו אשר יערב לבו בזמנינו להוציא דברים כאלו בדפוס ואף אם דעתו מסכמת לדעתינו ובלבו ישמח על כי יצאו דברינו לאור. וסרה עי"ז שאלה הא', ועל השאלה הב' אשיב:

בין מחברי הספרים בימים הקדמונים לא היה המנהג לכתוב מאומה חוץ מגוף החיבור ואך ברבות הימים החל לפרוץ המנהג לכתוב הקדמה לכל

⁸ שם: 'אך כשאר התחילו אח"כ איזה אנשים להתחסד בזה יותר מדי ומן המצווה'.

⁹ בנוסח שני (כ"י), 1 ע"ב, הפנייה לסוטה, כא ע"ב.

¹⁰ דברים ל, יא-יב. ראו דברים דומים בפי שלום יעקב אברמוביץ, משפט שלום, ווילנא תר"ך, עמ' 12-13.

¹¹ למשל גיטין לו ע"א; בבא קמא, קג ע"ב. בנוסח ראשון (כ"י), 3 ע"א, ובנוסח שני (כ"י), 2 ע"א: 'באמרם ז"ל: הוראת שעה היתה', לשון יומא, סט ע"ב; סנהדרין, פ ע"ב ועוד.

¹² נוסח שני (כ"י), 2 ע"א, נרשם ונמחק: 'כי כל מחבר חושב בדעתו אם רק בספרו נמצאו דברים חדשים וראוים לדורם'; ואילו בנוסח ראשון (כ"י), 3 ע"א-ע"ב, מופיע כאן קטע ארוך ששולב לבסוף באיגרת מא.

ספר, אח"כ התחילו לקבל **הסכמות**,¹³ לקבץ **חתימות** מאותן אשר מבטיחים לקנות את ספר החדש ולהדפיס רשימה ושמותיהן, וזה זמן לא כביר התחילו המחברים מבני עמינו לילך בזה בדרכי המחברים אשר אינם מבני עמינו לבחור איש אחד או שנים ויותר¹⁴ מנכבדי וחשובי העם, ועל פי רוב מקרוביהם או מאוהביהם ולהציג **שמם בראש** ספריהם באמרם כי חבורם תשורה נתנה לזכר עולם להקרואים בשמותם עליהם, והנה כמו שכל הדברים ישתנו בזמן מכאשר היו בתחלתם, כן גם המנהגים הנ"ל נשתנו כעת מכמו שהיו בתחלה.

הכותב **הקדמה** לספרו בעת התחלת זה המנהג היה כותב בה מהות הספר וכל ענין המוכרח להקורא לידע טרם יקרא ספרו, וכעת רוב המחברים כותבים בהקדמות קורות חייהם, שם נשותיהם בניהם ובנותיהם, תולדותם, שם אביהם ואמם, שמות כל אותן אשר עזרו להם ברצי כסף במאכל ובמשתה וכדומה להוציא ספריהם לדפוס, למען לא ימח זכרונם בדורות הבאים.¹⁵

ההסכמות קבלו המחברים לפנים מאותן אשר קראו חבריהם, ואשר הוטב הספר בעיניהם, כי מי אשר לא הוטב הספר בעיניו לא נתן הסכמתו על ההדפסה, וגם זה אשר נתן הסכמתו על ההדפסה גזר לבל ידפיס שום אדם את הספר הנדפס מחדש עד זמן הנקצב ממנו,¹⁶ וכעת מקבלים

---

¹³ נוסח ראשון (כ"י), 1 ע"א, הוספה: 'לכתוב מודעא רבא'. ראו על כך להלן הערות 23, 36.

¹⁴ נוסח אחרון (כ"י), 2 ע"א, בסוגריים: 'לפעמים גם איזה אשה'.
¹⁵ דברים דומים, ברוח ביקורתית וסאטירית, שבים אצל אברהם יעקב פאפירנא, כל הכתבים, בעריכת ישראל זמורה, תל אביב תשי"ב, עמ' 19-22; ואברמוביץ, משפט שלום (לעיל הערה 10), עמ' 3.

¹⁶ נוסח אחרון (כ"י), 2 ע"א: 'גזר בחויא דרבנן לבל ידפיס' וכו'; ובנוסח שני (כ"י), 2 ע"ב: 'גזר בנידה ושמתה'. על ההסכמות כזכויות יוצרים ראו נחום רקובר, זכות היוצרים במקורות היהודיים, ירושלים תשנ"א. לתיאור המדגיש מעבר למידה את 'מלחמת התרבות', ראו טל גוקמן, 'הסכמות בספרות ההשכלה: מנגנוני תכנון ופיקוח על הספר בעולם היהודי', הספרייה של תנועת ההשכלה, בעריכת שמואל פינר ואחרים, תל אביב תשע"ה, עמ' 155-194. מעט לפני שפרל חיבר את נוסח ה'התנצלות' נתגלע פולמוס על טיבן של ההסכמות בין המדפיסים אנטון שמיד למשה לנדא. ראו Iveta Cermanová, 'The Fall and Rise of Hebrew Book Printing in Bohemia, 1780-1850', *Hebrew Printing in Bohemia and Moravia*,

הסכמות מאנשים אשר לא קראו את הספר, וכמה פעמים נאמר בפירוש שלא עיין המסכים בגוף החיבור, ורק אוקי גברא אחזקתו,¹⁷⁻¹⁸ ולפעמים נותני ההסכמות הם אנשים אשר אין בידם להבין דברי הספר, כי חתומים הם לפניהם,¹⁹ ורק מאשר הם החשובים בעיני ההמון מקבלים הסכמותיהם למען ימצא על ידיהם הספר חן ושכל טוב בעיני העם,²⁰ כי לאסור להדפיס הספרים בלי רשות המחבר אינו צורך כלל, כי אין אחד מהמחברים אשר ימכור ספרו במשך רב הרבה יותר מאשר קבעו בעלי ההסכמות, וכי גם אחרי מות המחבר נשארו ספרים הרבה אשר עם כל יגיעתו לא עלתה לו למכרם בחיים, ולכן גם בלא הגזירות מבעלי ההסכמות אין אחד אשר ירצה להדפיס עוד ספר חדש, ואף אם ירשה לו המחבר.²¹⁻²²

כאן בדרכו לאותה פרשייה. ed. Olga Sixtová, Prague: Academia, 2012, pp. 233-234. אין ספק שפרל מגיב

¹⁷ בנוסח שני (כ"י), 2 ע"ב, נרשם ונמחק: 'והחרמות נאסרים ליתן עפ"י חוקי המדינות'. פרל רמזו כאן לחוק האוסטרי החדש משנת 1823 בדבר איסור חרמות מצד רבנים. ראו רחל מנקין, 'החרם בלמברג בשנת 1816: רברבנות משכילית והיסטוריוגרפיה יהודית', ציון עג (תשס"ח), עמ' 189.

¹⁸ פרל נותן דוגמא להסכמה מעין זו בגוף הספר, איגרת טו, שם הציג הסכמה שנתן ר' יעקב אורנשטיין לאחד מספריו של משה בן שניאור זלמן מליאדי, שהמיר את דתו, מבלי לעין בספר כלל. במקום אחר כתב: 'וגם נתרבה כעת מסכימים הנותנים הסכמות על ספרים מבלי ראות אותם רק כאשר יבקש אותו המדפיס או אחד מקרוביו ומיועדי, ורואה שהמחבר הוא אחד מגדולי דורינו, אזי ברום לבבו כותב הסכמתו בגאווה להראות שהוא ג"כ לגדולי הדור יחשב ובלעדו לא ירום המדפיס את ידו להוציא לאור איזה חיבור', יוסף פרל, מעשיות ואיגרות מצדיקים אמיתיים ומאנשי שלומנו, מהדורת חנא שמרוק ושמואל ורסס, ירושלים תש"ל, עמ' 240-239. ראו דברים סאטיריים דומים אצל יצחק יעקב ווייסברג, גאון ושברו או מגלת סתרים, ורשה תרמ"ד, עמ' 102-103.

¹⁹ בנוסח ראשון (כ"י), 1 ע"א, תוספת שנמחקה: 'כי ערומים הם אין בהם לא תורה ולא חכמה'.

²⁰ פרל נותן לכך דוגמאות בגוף הספר בשעה שלעג להסכמות המרובות לספרי חסידות שניתנו בידי הרבנים יעקב אורנשטיין, אפרים זלמן מרגליות ויהושע השל באב"ד. ראו גם מגלה טמירין, הקדמה, עמ' 28. לביקורת דומה ראו יהודה ליב מיזס, תכונת הרבנים, וינה תקפ"ד, עמ' 6; פאפירנא, כתבים (לעיל הערה 15), עמ' 22-24.

²¹ דברים דומים רשם ר' נתן מנמירוב בראש ספר ליקוטי מוהר"ן דפוס ראשון (תקס"ח). לדבריו לא הדפיס הסכמות והחרמות (שתוכנן לא להדפיס את הספר 'על משך עשר שנים כדרך כל חובר חיבר'), 'מחמת שאין בהם תועלת ואף לדברי תור' מחשבה מועלת כל זמן שהספר אינו נמכר וחסרונו לא נתמלא מהוצאות אשר על

ברשימת השמות מהחתומים לקבל הספר,²³ היו מחברים הקודמים מדפיסים רק שמות אותן האנשים אשר חתמו את עצמם בכתב ידם ממש לקבל הספר בעת יציאתו לאור, אך כעת הרשו המחברים לעצמם לדפוס בהרשימה גם שמות אותן אנשים אשר מעולם לא עלתה על לבם לאסוף ספרים הביתה. ובעיני ראיתי איש אחד אשר היה לו חיבור בכתב יד מאיזה עקד הספרים²⁴ ובידו פנקס מיוחד אשר בו חתמו את עצמם האנשים אשר רצו לקחת הספר הנ"ל אחרי יציאתו מבית הדפוס, וביקש גם אותי לבא על החתום, ולמען ישיג מבוקשו הראה לי החתימות אשר כבר קיבץ בפנסקו,²⁵ וראיתי איזה מהם אשר הכרתי כי אינם כתב ידי החתומים, ושאלתי ע"ז אודותיהם ואמר לי כי אותן האנשים הרשו לו שהוא יחתום שמם בפנסקו, וכאשר שאלתיו הלא גם כתב ידך אינם, השיב לי בקשתי אנשים אחרים

הדפוס עלה, מי הוא זה אשר על לבו יעלה להדפיסו שנית ולהרבות ולפזר ממונו, ספק אתי ספק לא אתי לידו ממנו, ואף מי שאין בו דעת קונו הלא לא יפקיר ממנו ואם כן הוא רחוק משכר ולהפסד קרוב.

22 בנוסח ראשון (כ"י), 1 ע"א-ע"ב, חסר הענין הקודם ובאה תוספת של קטע שלם: **'המודעא רבה** הי' כותבים מקודם על ספרים אשר נמצא בהם איזה חירופים וגידופי' נגד העכור"ם, למען ידעו כי אין דעתם על נוצרים רק על העובדי כוכבים ומזלות, וכעת נעשה לחוק לתוב הודעא על כל ספר וספר ואף אם לא נמצא בו (תיבת עכור"ם) ענין המתנגד לנכרים. ובלא זאת היא כעת אינו מהצורך כי הממונים כעת על הצענזאר המה לא ישגיחו על ההודע' ואם רואים מאמרים המתנגדים לחוקי המדינה לא יועיל ההודעה'. ראו גם הערות 14, 35. על דברים דומים שב פרל בחיבורו יוסף פרל, על מהות כת החסידים, מהדורת אברהם רובינשטיין, ירושלים תשל"ז עמ' 141-143. בראש ספר מגלה טמירין (24-25) צירף פרל מודעה פרודית; ומודעות לועגת מעין אלו מצויות גם בראש זמיר עריצים (תקנ"ח); ותכונת הרבנים (תקפ"ד).
23 בנוסח ראשון (כ"י), 1 ע"א: 'החתומים לקחת הספר (פרענומערנאנטן)'. על משמעותן וחשיבותן של רשימות אלו ראו ברל כהן, ספר הפרענומערנאנטן, ניו יורק 1975; חגיית כהן וסטפן ליט, 'מחוץ לחדר הקהל: פרסום ספרים ושיווקם ברפובליקת ההשכלה', הספרייה של תנועת ההשכלה, בעריכת שמואל פיינר ואחרים, תל אביב תשע"ה, עמ' 195-233, עמ' 209-233.

24 בנוסח שני ואחרון (כ"י), 2 ע"א: 'ובעיני ראיתי איש אחד אשר הי' לו חברו ישן נושן בכ"י אשר גנב מאיזה עקד ספרים'; ובנוסח ראשון (כ"י), 1 ע"ב: 'חיבור כ"י קדמון אשר גנב מעקד ספרים אשר ל...'. נראה שפרל רמז לפרשייה ידועה.

25 בנוסח שני ואחרון (כ"י), 2 ע"א: 'וכאשר לא רציתי הראה לי החתימות אשר קיבץ וכו'.

לחתום שמות האנשים אשר הרשוני לזה.²⁶

גם להציג שם איש נכבד בראש הספר היה בהתחלה רק בדיעת וריצו האישי אשר שמו יתיצב בראש הספר לנס עמים, אך כאשר הותרה הרצועה בין המחברים בבני עמינו להזכיר שם איש אשר יכשר בעיניהם מבלי לשאלו אם דעתו וחפצו בזה, ולפעמים בוחרים באיש אשר שמעו ממנו או גנבו מחיבורו אשר עדיין בכתב יד איזה מאמר וכתבו אותו בספריהם מבלי לאמר דבר בשם אומרו למען לא ירום קולו נגדם לאמר גנוב הוא אתו.²⁷ ולי הכותב בעצמי קרה לי מקרה כזה, אחד מאוהביי אשר שאל מאתי חיבור אחד מחיבורי אשר עודנה בכתב יד והעתיק ממנו את אשר ישרה בעיניו לספרו אשר רצה להוציא לאור על ידי הדפוס, ולמען לישב בטח ולבל יירא ממני בחר להציג שמי בראש ספרו, ורק מאשר לא רציתי ליתן הסכמתי בכתב על זה לא הרשה לו הצענזאָר להציג שמי, והמחבר הנ"ל לא רצה לעבור על חוקי הצענזאָר, אך הרבה מחברים ממצייאים דרכים שונים להדפיס שם האיש אשר בוחרים בו גם בלי רשיון.²⁸

²⁶ לשתי רשימות ארוכות מעין אלו, שיש בהן ללמד הרבה על הפצת ספרות ההשכלה, ראו שמשון הלוי בלוך, שבילי עולם (לבוב תקפ"ז); יצחק בער לוינזון, תעודה בישראל (ווילנא והוראדנא תקפ"ח). בשני הספרים יש גם עמודי הסכמה רבים וכמה הקדמות.

²⁷ בנוסח ראשון (כ"י), 1 ע"ב: 'ולפעמים בוחרים בהאיש אשר ממנו נמצא איזה מאמרים בחיבוריהם מבלי להזכיר שמותם עליהם, ועושים זאת בכון, בכדי שהנגזול לא יוכל להרים קולו נגדם'.

²⁸ לא ברור לאיזו פרשייה כיוון כאן. על מקרה דומה סיפר שי"ר ('איגרת', השחר ד (תרל"ג), עמ' 481) בהקשר לבלוץ. הקדשות מעין אלו רווחו בקרב משכילים. למשל ריב"ל, תעודה בישראל, תקפ"ח (לכבוד 'ניקאלאיי פאולאוויטש קיסר רוסיא י"ה'); בלוך, תשועת ישראל, תקע"ד (לכבוד ישכר בער בלומנפלד); הנ"ל, שבילי עולם, תקפ"ב (לכבוד נחמן קרוכמאל); הנ"ל, שבילי עולם, תקפ"ז (לכבוד שלמה יהודה רפאפורט); פישמן, אשכול ענבים, תקפ"ז (לכבוד יעקב שמואל ביק). פרל עצמו חפץ להקדיש את ספרו הגרמני 'על מהות כת החסידים' למושל גליציה פראנץ פון האואר, אך לא רק שלא קיבל אישור לכך אלא שהספר נפסל לדפוס בידי הצנזורה, ראו רפאל מאהלר, החסידות וההשכלה בגאליציה ובפולין הקונגרסאית במחצית הראשונה של המאה התשע עשרה, מרחביה תשכ"א, עמ' 159-160; ואת דברי רובינשטיין בתוך פרל, על מהות כת החסידים (לעיל הערה 22), עמ' 11-12. לעג על ענין הצגת שמות מופיע בכתבים סאטיריים רבים. כך אצל לורנס סטרן שכתב הקדשה בראש 'טריסטרום שנדי' (1759) לאיש רם מעלה, ללא הזכרת השם,

וכאשר ראיתי ספרים חדשים מקרוב באו מבית הדפוס מצוירים בכל מיני ציורים הנ"ל והמחברים נוסעים עמהם מעיר לעיר וממדינה למדינה דמיתי את החיבור לסחורה ואת המחבר לעגלן המוביל אותה הנה והנה למכרה. **ההקדמה** אשר מקודם היתה כמו רשימה ממהות הסחורה (ווארען בעשרייבונג) או כמו מפתח להתיבה אשר בה נמצא הרכוש, נעשתה כעת רשימת העגלן (פערזאנס בעשרייבונג). **ההסכמות** אשר מקודם היו כמו כתבי פקודה (עמפפעהלונגס שרייבען) להחיבור נעשו אגרות נדבה (קאלעקטען בריעפע) עבור העגלן.²⁹ **הרשימות מהחתומים** לקבל הספר תחת אשר היו מקודם שטרי חובות טובים וצודקים להוציא מהם הוצאות הרבות על החיבור הם כעת שטרי חובות פסולים ומזויפים (פאלשע נאָטען), וכמו כן הסחורה בעצמה פסולה ומזויפת,³⁰ העגלן נוסע עמה מעיר לעיר והיא לו רק לכסות עינים להמציא על ידה טרף לביתו, ומפני הבושה לסובב על פתחי נדיבים לקבץ על יד יד, הוא מוכרח לעטות פניו במסוה המחבר, והנה מהגרועים והפחותים שבהם לא אדבר כי אינם שוים בנזק המגיע על ידם וספריהם לכלל בני עמינו, אך לבי עלי דוה על כי גם הטובים שביניהם ואשר חיבורם יקר מפז ומפנינים מוכרחים לסובב בשוקים וברחובות כדלים ורקים.³¹ **הצגת שם איש** נכבד על הספר, תחת אשר מלפנים כאשר בחרו המחברים אנשים אפרתים ומפורסמים והם הסכימו ברצונם הטוב להציג שמותן לעד כי בחרה נפשם בחיבור נחשב איש הנכבד למגן ולמחסה להחיבור כמו סנדק (געפאָטער) להתינוק ידמה בעת הזאת

והוא מציע את ההקדשה למכירה לכל המרבה במחיר ומבטיח כי יוסיף את השם במהדורה השנייה.

²⁹ בנוסח ראשון (כ"י), 2 ע"א: 'ההסכמות תחת אשר הי' מקודם כמו כתב תעודה (רייזפאס) למען כתבי פקודה (עמפפעהלונגס שרייבען) למען יקבלו את הנוסע בכל מקום בואו בסבר פנים יפות וכעת הם אגרות צדקות (קאלעקטען בריעפע) עבור העגלן.'

³⁰ בכל כתבי היד: 'וכן על פי רוב הסחורה עצמה פסולה וגרועה'.

³¹ בנוסח ראשון (כ"י), 3 ע"א-ע"ב, הרחיב כאן פרל על ייסורי המחברים המחזירים על הפתחים. קטע זה שולב לבסוף באיגרת מא והפך לחלק מדברי הסיכום של עובדיה בן פתחיה. תיאורים מעין אלו הפכו למוטיב ידוע בספרות העברית החדשה. כך למשל שלום יעקב אברמוביץ, למדו היטב הוא ספור אהבים, חלק ראשון, ווארשא תרכ"ב, עמ' 24-28; הנ"ל, עין משפט, זיטאמיר תרכ"ז, עמ' 48-50; הנ"ל, האבות והבנים, אודסה תרכ"ח, עמ' 14-17, 19. ראו על כך שמואל ורסס, ממנדלי עד הזו, ירושלים תשמ"ז, עמ' 365-372.

לצלמי אדם מקש אשר בעלי הגנים מעמידים בגניהם למען ייראו הצפרים לקרוב לזרע אשר זרעו הם בארץ.³²

וכאשר ראיתי זאת גמרתי לשלוח ספרי בעולם ערום בלי ציורים הנ"ל כי אמרתי אם אכתוב בהקדמה מהות הספר כמו בימים הקדמונים הרוב מבני עמינו יראו ויפחדו לקרות בו מפני חמת האנשים אשר יצאתי ללחום נגד דעותיהם,³³ וגם אין שום דבר אשר יהיה מהצורך להקורא לידע אותה טרם יקרא ספרי חוץ להיות לו איזה ידיעה מהספר מגלה טמירין, אשר אודותיו נדבר בגוף הספר, וידעתי כי הרוב מבני עמינו אשר בפולין יודעים את הספר הנ"ל ולכל הפחות שמעו את שמעו, ואותן אשר לא רצו לראותו ולשמע ממנו, גם חיבורי זה לא יראו ולא אתעצב בזה. ולכתוב בהקדמה קורותי או להזכיר שמות האנשים אשר לעזרה יצאו לי לא יכלתי כי הלא שמי לא הזכרתי, וכל בני עמי היו לעזרה לי בחיבורי זה, כי רק מעשיהם ועסקיהם רשמתי כאשר יראה הקורא אי"ה, ואם אזכיר את שמם יעלה רשימת השמות לספרים רבים. הסכמות לא קבלתי כי על ספרי אין אחד מיודעי ספר אשר יתן הסכמתו אף אם תתענג נפשו בקראו בו, מיראתו ומפחדו כנ"ל. והאנשים אשר אינם בעלי תורה ובכל זאת חשובים הם בעיני ההמון, לא די שלא יתנו הסכמתם על ספרי אף גם ידונו אותו לשריפה כאשר רק יראו אותו,³⁴ ושמי לא הזכרתי על חבורי ליקח עבורי הסכמה כי אף לנסוע עמו במדינה לא רציתי,³⁵ ומטעם זה, גם חתימות לא קבצתי וגם

³² נוסח ראשון (כ"י), 2 ע"א: 'והצגת איש נכבד על ספרו הוא כעת כמו הגבאי אשר הולך עם הדרשן לקבץ נדבות'.

³³ שם, 3 ע"ב: 'עזים הם מאוד לבזות, יבזו ויחרפו ויקללו את מי אשר יקרא דעת מתנגדיהם'.

³⁴ הכוונה לצדיקים או לרבני גליציה. ראו דברים דומים בכתב היד האנטי חסידי שהיה בידי פרל: ראשית חכמה: חיבור גנוז בגנותה של החסידות, מהדורת יונתן מאיר ושמואל ורסס, ירושלים תשע"ב, עמ' 8-9: 'ואפשר תבער אש הקנאה באחד ויהי כקרוא שנים ושלשה דלתות, בתער הסופר יקרע, ויזרקנו על האש אשר על האח, ויאמר בזעם אפו: מי הוא זה אשר בא לשפוט שפט ומי הוא זה אשר יורה דרך לנו, האם דרכנו לא יתכון? האם אורחתנו לא סלולה?'. בראש מגלה טמירין (עמ' 21-20) הוסיף פרל הסכמה פארודית, שניתנה בידי מנחם מנדל לפין (המכונה שם על דרך הגימטריה: משה מטורבוסמי).

³⁵ בנוסח ראשון (כ"י), 4 ע"א, תוספת: 'מודעא רבא לא הצגתי, כי בספרי לא נמצא מאמרים כאלו אשר נוכל לטעות בהם ולדורשם על אומות אשר לא מבני ישראל הם'. ראו לעיל, הערות 14, 23.

שם איש בראש הספר לא הצגתי, כי אין מי אשר יגלה דעתו ברבים שברצונו לקבל את חיבורי ואין אחד מבני עליה אשר יסכים להציג שמו עליו, ולרשום שמות אנשים אשר לא חתמו את עצמם, או להציג שם איש על ספרי גם בלא הסכמתו לא רציתי, כי אין לי חפץ בשטרי מזויפים.³⁶ גם כל איש אף אם יגדל מאד לא יציל את ספרי מחצים שנונים אשר יורו שונאיו עליו, ואף כי אדם נעשה מקש, ובזה סרה גם תלונה השניה, ויצאתי בזה גם המנהג לדפוס בין השער והחיבור איזה דבר, כי הקוראים מורגלים כבר לבל לראות תיכף אחר השער התחלת החיבור, הגם כי הרוב מהם אינם קוראים אף ההקדמה, והיה בזה שלום.³⁷

³⁶ בנוסח ראשון (שם), קטע שהושמט גם בשל שינוי שם הספר: 'ולהציג שמות אנשים אשר לא חתמו א"ע ולא הורשו להציג שמותן על הספר לא יכולתי כי אין אעשה נבלה כזו לדבר שקרים בדפים הראשונים מהספר אם שם הספר בשם **דובר אמת** יקרא. והאמת אגיד כי גם ההתנצלות לא היה בדעתי לכתוב, כי ידעתי את בני עמי, אותן אשר האמת אהבו, אין מהצורך להתנצלות, ולפני שונאי האמת לא יועיל התנצלותי, כי הם הטיב לא ידעו'.

³⁷ בנוסח ראשון (כ"י), 4 ע"א-ע"ב, הסוף שונה ונכתב: 'ורק מחמת כי בני עמנו מורגלים כבר לבל לראות התחלת החיבור תיכף אחר השער, רק דברים שונים מאותן אשר הזכרתי, ואם הוצאתי את חבורי בלי שום פרקלטיין, תיכף בעת פתיחתם הספר הי' סוגרים אותו מבלי לקחת אותו עוד, לכן גמרתי להציג לפני' לכל הפחות התנצלות זאת, ואף אם ידעתי שגם היא לא יקרא רק אפשר אחד מעשרת אלפים ואחד מאלף איפשר יביט בו כמו הרף עין, בכ"ז אמרתי בדברים אשר אינם מתנגדים לא לדברי תורותינו הקדושה ולא למנהגי ישראל ולא לדרכי מוסר ומדות טובו' החיוב על כל איש לנהוג א"ע כפי המנהג, ובפרט שהוא דבר ידוע אין הרוב מבני אדם אף אם הותרה להם הרצועה לגנוב לגזול לנאוף ולעשות את כל המגונה יבער בם אש הקנאה אם יראו כשאיזה איש ידבר בשינוי מאשר אחרים עושים אותה (אינו נוהג א"ע באיזה דבר כאשר העם מורגלים בה) אף אם אין ממש בהדבר. ושמעתי מרב אחד אשר ראה כי הרבה מבני קהלתו עוברים כמעט על כל עשרת הדברות ומחמירים לעצמם לעבור על איזה תיקון [תקנה] הנרשם בפנקס הקהלה, ביקש את בני קהלתו שיאספו א"ע כי יש לו מה לדבר עמם בעסק גדול הנוגע טוב' הקהלה, וכאשר התאספו שלחו אחר הרב לבוא אל בית העצה, ובבואו שאלו אותו על אודותיו ויקח הרב מתרמילו חמוש [חומש] ואמר הא לכם עשרת הדברות נא כתבו אותם בפנקס הקהל, ואקוה כי אז תחזיקו בהן כבשארית תקנות אשר בפנקס. דברי הרב הזה ראויים לאמרם כעת לפני הרבה אנשים בני עמינו, ומי יתן ויקשיבו לקולו'. בנוסח אחרון (כ"י), 3 ע"ב, נוספה חתימה: 'יום ג' ו' אדר שני שנת עזבו מקור מים חיים [ירמיה ב, יג] לפ"ק', היינו תקפ"ט.